

ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ ՇԱՐՈՒՐՅԱՆ

ԵՊՀ դոցենտ,

բանասիրական գիտությունների թեկնածու

E-mail: h.sharuryan@ysu.am

ՀՏԴ 821.111.0

**ՀՈԳՈՒ ԶԱՐԹՈՆՔԸ ԴԵՅՎԻԴ ԼՈՈՒՐԵՆՍԻ «ՄԱՐԴԸ, ՈՐ ՄԱՀԱՑԵԼ
ԷՐ» ՊԱՏՄՎԱԾՔՈՒՄ**

Բանալի բառեր և արտահայտություններ. Դեյվիդ Հերբերտ Լոուրենս, պատմվածք, հոգի, հարություն, երևութական աշխարհ, սեր, մահ, հիասթափություն, միայնություն, զարթոնք:

Ключевые слова и выражения: Дэвид Гербердт Лоуренс, рассказ, душа, воскресение, воображаемый мир, любовь, смерть, разочарование, одиночество, пробуждение.

Key words and expressions: David Herbert Lawrence, story, soul, resurrection, phenomenal world, love, death, disappointment, loneliness, revival.

Մարդկությունն իր զարգացման տարբեր փուլերում միշտ էլ առանձնակի խանդավառանքով է վերաբերվել հոգու գոյության խնդրին, փորձել հավաստել վերջինիս գոյությունն ու այդ ճանապարհին ցուցաբերել բազում, հաճախ հակասական և ինչ-որ տեղ նաև անմեկնելի մոտեցումներ, որոնք բնականաբար դրսևորվել են ազգային մշակույթում ու ձեռք բերել որոշակի ձևակերպումներ: Ուստի միանգամայն տրամաբանական է ու սկսնակելի, որ այս հիմնահարցն ամենից առաջ իր արտացոլումը պիտի գտներ գրականության էջերում, քանի որ, ինչպես քաջ հայտնի է, հենց գրականությունն է ցանկացած ազգի հիմնասյունը, գաղափարների խոսսափողն ու փիլիսոփայական մեկնությունների բեմահարթակը:

Գրականությունը ևս, ինչպես ցանկացած այլ երևույթ, անշուշտ, ունի իր պատմությունը, որը բացահայտում է տվյալ ժողովրդի մշակույթի բնորոշ գծերն ու առանձնահատկությունները, ուրույն մտածելակերպը, ցույց է տալիս վերջինիս անցած ուղին և նորահայտ մեկնումները, իսկ այս առումով անգլիական գրականությունն ամեննին էլ բացառություն չէ, այլ, ընդհակառակը, առավել քան ուշագրավ է, քանի որ անցել է զարգացման բավական երկար ու տարամետ ճանապարհ:

20-րդ դարասկզբի առաջին երեք տասնամյակներին անգլիական գրականության մեջ ձևավորվում է մոդեռնիզմը, որը Վիկտորյան դարաշրջանի առաջացրած հիասթափության ու դարվիչյան գաղափարների ծննդի արդյունքն էր: Թեպետ այն հանդես եկավ որպես

ընդվզում նախորդ ժամանակշրջանի գաղափարախոսության դեմ, բայց գրողներից ոմանք (Թումաս Հարդի, Ջոն Գոլսուորսի, Ջեյմս Ջոյս և այլք) շարունակում էին պահպանել որոշակի ավանդույթներ և իրենց ստեղծագործություններում տուրք էին տալիս անգլիական կերտվածքին բնորոշ պահպանողականության սկզբունքներին:

Մոդեռնիզմի ծագման վաղ տարիներին գրական ասպարեզում հայտնվում է անգլիացի վիպասան, բանաստեղծ, թատերագիր, էսսեագիր, գրաքննադատ ու նկարիչ Դեյվիդ Հերբերտ Լոուրենսը (1885 – 1930), որը վերոհիշյալ ժամանակաշրջանի ամենանշանավոր, բայց նաև ամենից վիճահարույց ներկայացուցիչն է: Նրա գրիչը բավական բեղմնավոր է և ընդգրկում է ոչ միայն տարբեր ժանրերի գրական երկեր՝ սկսած վեպերից, պատմվածքներից մինչև նամակներն ու գրաքննադական աշխատությունները, այլև ուշարժան է թեմատիկ առումով, քանի որ առաջադրում է ժամանակի տեսակետից բավական համարձակ հարցադրումներ՝ զգացականություն, բնագոյ, սեռային փոխհարաբերություններ և կրոնական մեկնումներ ու, ի հակադրություն այլ մոդեռնիստ գրողների (Ջեյմս Ջոյս, Վիրջինիա Վուլֆ), որոնք սուկ ձգտում էին գրական երկերի ձևային ծայրահեղացման, իր առաջնային նպատակը համարում էր գրականության մեջ արծարծվող հիմնահարցերի ընդլայնումը: Ուստի բնավ զարմանալի չէ, որ նման առաջադեմ գրողը, որի գաղափարների ձևավորման վրա, ի դեպ, նկատելի է Ջ. Ֆրոյդի հոգեվերլուծության ազդեցությունը, ենթարկվել է հալածանքների և հարկադրված բռնել կամավոր աքսորի ճամփան: Ահա թե ինչպես է վիպասանն անգլիացի գրող ու նշանավոր գրաքննադատ Ջոն Միդլթոն Մյուրին ուղղված նամակում բնութագրում սեփական կյանքի այդ տարիները, որոնք ներառում են 1919-1922 թվականները. «Այս վերջին չորս տարիները բավական վայրենի ուխտագնացության տարիներ էին»¹: Այս ամենի տրամաբանական հանգուցալուծումն են հեղինակի անտիպ երկերը, որոնք արգելվել էին ու հրատարկվեցին միայն նրա մահից հետո:

Դեյվիդ Լոուրենսի թողած գրական ժառանգության առավել հիմնովին ուսումնասիրության համար բավական ուշագրավ է նաև վերջինիս թողած հարուստ նամականին, որի շնորհիվ հետագա սերունդների աչքի առջև կերտվում է գրողի յուրօրինակ ու համարձակ դիմանկարը: Այս առումով հետաքրքրական է հատկապես 1908-ի ապրիլին իր ժամանակին բավական հայտնի սոցիալիստ ու կանանց իրավունքների պաշտպան Բլանշ Ջեննինգսին ուղղված նամակը, ուր վիպասանն ամբողջացնում է կյանքի հանդեպ իր անօրինակ վերաբերմունքն ու գրում. «Եթե ես ընտրության

¹ Letter to J. M. Murry, 2 February, 1923

հնարավորություն ունենայի, ապա կկառուցեի մի մահաբեր սենյակ, որն այնքան մեծ կլիներ, որքան Բյուրեղապակյա պալատը, իսկ ներսում մեղմ կնվագեր զինավորական նվագախումբը, և պայծառ շարժապատկեր կլիներ: Հետո կգնայի հետնաբակերն ու գլխավոր փողոցները և ներս կբերեի բոլոր տկարներին, կաղերին ու խեղվածներին: Ես նրանց նրբորեն ներս կառաջնորդեի, և նրանք ինձ կժպտային հոգնաբեկ, իսկ նվագախումբը կհնչեցներ «Երգչախմբային ալելուիան»²: Ասել է թե՛ գրողի համար կյանքի բացասական կողմերից ազատվելու միակ ընդունելի ելքը մահն է:

Արձակագրի անցած ուղին հետաքրքրական է ոչ միայն իր բարդություններով, կրած զրկանքներով ու հալածանքներով, այլև այդ ամենի գրական արգասիքներով, որոնցից մասնավորապես ազդեցիկ է 1928 թ. գրված «Մարդը, որ մահացել էր» պատմվածքը, որը, սակայն, այս խորագրով լույս է տեսել հեղինակի մահից հետո՝ 1931-ին: Նախապես այն հայտնի է եղել «Փախուստի դիմած աքաղաղը» վերնագրով և տպագրվել է հեղինակի մահից մոտավորապես մեկ տարի առաջ՝ 1929-ին: Այն, ի դեպ, Դ. Լոուրենսի համար առավել սիրելի ու նախընտրելի տարբերակ էր, բայց քիչ անց հրատարակիչներից մեկին հաջողվում է մահամերձ գրողին համոզել փոխել այդ վերնագիրը, և ընթերցողի սեղանին հայտնվում է հենց այս վերջնական տարբերակը: Հատկանշական է, որ հեղինակը պնդել է, որ սկզբնական վերնագիրը պահպանվի որպես ենթախորագիր:

Նշելի է, որ Դ. Լոուրենսի կենսագրության անբաժանելի ու կարևոր մասն է կազմում 1927-ին նրա ձեռնարկած ճամփորդությունը դեպի Իտալիա, մասնավորապես Տոսկանիա, ուր վիպասանն իր մտերմագույն ընկերոջ՝ ամերիկացի նկարիչ, գրող և գիտնական Էրլ Հենրի Բրյուսթերի հետ այցելում է հնագիտական արժեք ունեցող բոլոր դամբարանները և գրում «Էսքիզներ Էտրուսկյան վայրերի մասին» գրական երկը, որը տպագրվում է հեղինակի մահից հետո՝ 1932-ին: Այստեղ գրողը պատկերում է Հռոմի գեղեցիկ պատմությունն ու այն հակադրում բռնակալ Բենիտո Մուսոլինիի ստեղծած ֆաշիստական Իտալիային: Այս նույն ուղևորության արդյունքում նա կերտում է նաև արտասովոր բովանդակությամբ մի պատմվածք, որի թեման Հիսուսի հարությունն է. գրողը ոչ միայն հավաստում է, որ Քրիստոսը բնավ էլ չի մահացել խաչի վրա, այլ ավելի հեռուն է գնում ու պատկերում մարդկությունից, սեփական ուսմունքից հիասթափված Փրկչին: Այսինքն՝ Դ. Լոուրենսը պատմվածքի գլխավոր թեման դարձնում է անանձնականության խնդիրը. ամբողջ պատումի ընթացքում պարբերաբար հնչում է միակողմանի նվիրումի և չգնահատված

² *The Letters of D. H. Lawrence*. Cambridge University Press. 2002, pp 365–366

անանձնականության մոտիվը, որը հանգեցնում է գլխավոր հերոսի ներաշխարհում դավաճանվածության ու հիասթափության առաջացմանը, հարկադրում վերջինիս երես թեքել համայն մարդկությունից, ստեղծել սեփական կոյակն ու ապրել ներփակված աշխարհում, որտեղից կարող է անհատին դուրս կորզել միայն իրական սերը:

Նման ստեղծագործությունը, հարկավ, չէր կարող արժանանալ միանշանակ ընդունելության, ուստի այն ունեցավ թե՛ ջատագովներ և թե՛ խիստ քննադատներ: Ինչ վերաբերում է գրողին, ապա նա ինքն իր մասին հավաստում է. «Ես խորապես հավատացյալ եմ ու հարգանք եմ տածում Հիսուսի հանդեպ, գոնե որպես խորհրդանիշ, քանի որ անկարող եմ ընդունել շատ բան այն ամենից, ինչ նրա մասին ասում են եկեղեցին ու աստվածաբանությունը»³: Իսկ արդեն հիշյալ է. Բրյուսթերին ուղղված նամակում գրում է. «Ես Հարության մասին պատմություն գրեցի, ուր Հիսուսն արթնանում և ամեն ինչի հանդեպ հիասթափություն է զգում ու այլևս անկարող է դիմանալ հին ամբոխին, այնպես որ ամեն ինչին վերջ է տալիս: Իսկ ապաքինվելուն զուգահեռ հայտնաբերում է, թե ինչպիսի զարմանալի վայր է երևութական աշխարհը, շատ ավելի հրաշալի, քան որևէ փրկություն կամ երկինք, և շնորհակալություն է հայտնում իր աստղերին, որ այլևս որևէ առաքելություն չունի կատարելու»⁴:

«Մարդը, որ մահացել էր կամ փախուստի դիմած աքաղաղը» պատմվածքն սկսվում է աքաղաղի նկարագրությամբ, որին գյուղացին ու իր կինը ոտքից կապած գերի էին պահում և տեսնելով ազատվելու նրա զուր ջանքերը՝ չարախիդ հրճվում: Բայց այդ ջանքներն ի վերջո հաղթանակով են պսակվում, և երբ աքաղաղն ազատվում ու տարօրինակ սուր ճոցով ազդարարում է իր փրկության մասին, նույն պահին մի մարդ, որի անունն այդպես էլ չի նշվում ամբողջ պատումի ընթացքում, ցրտահար ու ընդարմացած, դամբարանում արթնանում է խոր քնից: Ակնհայտ է, որ աքաղաքն ու մարդը միևնույն խորհրդանիշի երկու կողմերն են. առաջինը նոր կյանքն է, որ լի է ծլարձակող սպասումներով, իսկ երկրորդը՝ այդ սպասումները ճաշակած ու խորապես հիասթափված, դավաճանված մարդ արարծր:

Խնդրո առարկա պատմվածքը բաղկացած է երկու մասից. առաջին հատվածը, որ նախապես հեղինակն անվանել է «Նորածին աքաղաղը», գրվել է 1927-ին՝ Էտրուսկյան դամբարաններ կատարված այցելության ժամանակ, իսկ երկրորդ մասը՝ 1928թ. Շվեյցարիայում: Թեմատիկ առումով

³ http://www.e-reading.club/chapter.php/59532/32/Faulz_-_Krotovye_nory.html

⁴ **Lawrence D. H.**, Dying Game, 1922-1930, Cambridge University Press, p 507

ևս վերոհիշյալ ստեղծագործությունը կարելի է համարձակորեն բաժանել երկու հստակ հատվածների. մի կողմից մենության և հիասթափության զգացում ու անցյալի սին արաքների գիտակցում, մյուս կողմից՝ անցած կյանքի վերաիմաստավորում և կնոջ հանդեպ ծագած սիրո արդյունքում նոր կյանքի ծլարձակում:

Պատմվածքի առաջին իսկ էջերից ընթերցողի համար պարզ է դառնում վերակենդանացած անանուն գրական հերոսի իսկությունը, և միաժամանակ ակնհայտ է նաև այն ներքին դրաման, որը կեղեքում է վերջինիս ներաշխարհը, քանի որ արդյունք է խորագույն հիասթափության ու մենության. «Մի խոր, խոր սրտխառռուք պատեց նրան շարժվելու նախագգացման պահին: Նա նյարդայնացավ տարօրինակ, անսպասելի շարժման զգացողությունից, որ արդեն արթնացել էր ներսում. շարժում հետ՝ դեպի գիտակցություն: Նա դա չէր ուզում: Նա ցանկանում էր մնալ դրսում՝ այնտեղ, ուր անգամ հիշողությունն է բացարձակապես մահացած»⁵:

Լոուրենսյան Հիսուսը աշխարհից հիասթափված, մարդկանցից դավաճանված և մենության տենչանքով լեցուն կերպար է, որը թեպետ մարմնով վերակենդանացել է, բայց հոգեպես նույնքան մահացած է, որքան և նախքան հարություն առնելը «Նա մենակ էր. և մահացած լինելն ավելին էր, քան միայնությունը»⁶: Եվ ահա աշխարհից օտարացած ու վտարված Հիսուսը «քայլում էր առաջ՝ սպիներով ծածկված ոտքերով, և ո՛չ այս աշխարհից էր, ո՛չ էլ այն: Նա ո՛չ այստեղ էր, ո՛չ այնտեղ, ո՛չ տեսնում էր, ո՛չ էլ կորցրել էր տեսողությունը. նա անորոշության մեջ առաջ էր շարժվում, հեռանալով քաղաքից ու դրա ոստիկանական տեղամասերից՝ տարակուսում, թե ինչու է ստիպված ճամփորդել, բայց միաժամանակ մղված աղոտ, խոր սրտխառնության դեպի հիասթափությունն ու վճռականությունը, որն ինքն էլ չէր գիտակցում»⁷:

Պատմվածքի բավական ուշագրավ դրվագներից է կյանք վերադարձած Հիսուսի (նրան, ի դեպ, հեղինակը միշտ անվանում է «մարդը, որ մահացել էր») և փախուստի դիմած աքաղաղի ու վերջինիս տիրոջ՝ հասարակ գյուղացու հանդիպումը: Գեղջուկը շփոթված ու սարսափած, ակնդետ նայում է «մահվան պես ճերմակ երեսին այն մարդու, որը մահացել էր, որի վրա քարացել էր կարծես մահվան պահին աճած մորուքը, և այդ լայն բացված, սև, մոայլ աչքերին, որոնք մահացել էին, և մոմե ճակատի

⁵ **Lawrence D. H.**, “The Man Who Died”, “Love Among the Haystacks and other Stories”, Penguin books, 1985, London, p 127

⁶ Նույն տեղում, էջ 128:

⁷ Նույն տեղում, էջ 129:

վրայի լվացված վերքերին»⁸: Այս առաջին հանդիպման պահին էլ Դ. Լոուրենսը հնարամտորեն պատկերում է սովորական մահկանացուի՝ գյուղացու և նույն հասարակ մարդկանցից դավաճանված ու հիասթափված Հիսուսի միմյանց լրացնող, բայց միաժամանակ նաև հակասող բնութագիրը: Հարություն առած խոժոռադեմ տղամարդը գյուղա-ցուն հանգստացնում է ու բացատրում թվացյալ առեղծվածը. պարզապես իրեն խաչողները վերջինիս իջեցրել էին խաչից ու թաղել դամբարանում, երբ ինքը դեռ ողջ էր, ուստի ուշքի գալուն պես հեռացել էր իր գերազմանից. «Նա սև, անտարբեր աչքերով նայեց գյուղացու արագաշարժ ու խորամանկ աչքերի մեջ: Գյուղացին դողաց և անուժ էր այդ մահացու անտարբերությունն ու տարօրինակ, սառը հաստատակամություն արտահայտող հայացքի առջև»⁹: Վերակենդանացած Հիսուսը գյուղացուն խնդրում է մի քանի օրով ապաստան տալ իրեն և հավաստիացնում է, որ պատրաստվում է հեռանալ քաղաքից: Ուշարժան է, որ հարություն առած մարդկության Փրկիչն ապրում է մարդկանց մեջ, սակայն իր սեփական ուրույն աշխարհում, բայց անգամ իր իսկ ձեռքերով կերտած ներաշխարհում նա միայնակ է. «Իր սեփական աշխարհում նա միայնակ էր, բացարձակապես միայնակ: Իրեն շրջապատող ամեն բան այն աշխարհում էր, որը երբեք չէր մահացել: Բայց նա ինքը մահացել էր կամ սպանվել էր ու դուրս նետվել այս ամենի միջից ու հիմա մնացել էր սոսկ անիմաստ սրտխառնուքը բացարձակ հուսախաբության հանդեպ»¹⁰:

«Մարդը, որ մահացել էր» պատմվածքի առանցքային գաղափարը, այնուամենայնիվ, հոգու զարթոնքի յուրօրինակ փիլիսոփայությունն է, որը հեղինակն իրականացնում է Հիսուսի և փախուստի դիմած աքաղաղի հարաբերությունների պաթետիկ նկարագրությամբ. աքաղաղը փախչում է, բայց գյուղացուն հաջողվում է վերստին բռնել նրան, վերադարձնել տուն ու նորից կապել, իսկ այդ նույն տանը հանգրվանած Հիսուսը, որն անհաղորդ է շրջապատող աշխարհին, ականջալուր է սոսկ աքաղաղի ձայնին ու շարժումներին: Հիսուսը «հարություն էր առել առանց ցանկության, առանց անգամ ապրելու ցանկության, դատարկված ներաշխարհով, ուր կար սոսկ օրավուր աճող հիասթափություն, որ սրտխառնուք էր առաջացնում այնտեղ, ուր մի ժամանակ իր կյանքն էր եղել: Մինչդեռ գուցե հիասթափությունից էլ կար ավելի խոր, անցանկալի

⁸ Նույն տեղում:

⁹ Նույն տեղում, էջ 130:

¹⁰ Նույն տեղում, էջ 13:

հաստատականություն, որն առավել խորն էր, քան գիտակցությունը»¹¹: Մակայն կյանքի, շրջապատի հանդեպ ամենայն հետաքրքրություն կորցրած տղամարդուն իրականություն է վերադարձնում միայն գերված աքաղաղի կանչը, որն ազդարարում էր ապրելու տենչը, անգամ կյանքի հանդեպ տարած հաղթանակի կարևորագույն նշանակությունը: Ուստի բնավ պատահական չէ, որ հետագայում հիասթափված ու վիատված տղամարդը որոշում է շրջագայել աշխարհով մեկ՝ ուղեկից ունենալով միայն աքաղաղին, որին նա ազատություն է շնորհում: Ասել է թե՛ աքաղաղը խորհրդանշում է Հիսուսի հոգեկան երկվությունը, ուր գերակշռում է ազատության ծարավը: Այլ կերպ ասած՝ աքաղաղը Փրկչի անցած կյանքի համապարփակ իմաստն է. «Երիտասարդ աքաղաղը սիրելի էր նրան, քանի որ կանչում էր կյանքի հանդեպ անօգնական հրապույրից դրդված և արդյունքում ավարտում ոտքից կապված լինելու անօգնական ստորացմամբ»¹²: Բայց պատումի հետագա զարգացումը ցույց է տալիս, թե ինչպես է հարություն առած տղամարդը, որ իբրև հեքիմ աքաղաղի հետ շրջում էր աշխարհում, թոչունին վերադարձնում է իրեն հարազատ միջավայր ու պարգևում բաղձալի ազատություն: Այս դրվագով վիպասանը կարծես ընթերցողին նախապատրաստում է Հիսուսին սպասող հետագա ճակատագրին:

Պատմվածքի մեկ այլ կարևոր դրվագ է Հիսուսի և Մարիամ Մագթաղինեցու հանդիպումը, որը պատկերում է Ուսուցչի՝ սեփական անցյալի վերաիմաստավորումն ու Մագթաղինեցու տարակուսած հիասթափությունը: Այս ճակատագրական հանդիպումը կայանում է, երբ հարություն առած տղամարդը վերադառնում է այգի (հայտնի է, որ անցյալը միշտ էլ ենթագիտակցորեն ուղղորդում է ցանկացած անհատի), քանի որ նրան մատնել էին հենց այդ վայրում, ու դատարկ դամբարանի առջև տեսնում է ողբացող Մարիամ Մագթաղինեցուն: Կինը հրճվանքով ու անսահման կարոտով ընդառաջ է ելնում՝ փորձելով փարվել իր Ուսուցչին, բայց վերջինս սառնասրտորեն կանխում է նրան, արգելում անգամ դիպչել իրեն՝ պատճառաբանելով, որ դեռևս անկարող է կյանք վերադառնալ ու շփվել կենդանի մարմնի հետ: Այս երկուսի միջև ծավալվում է խորիմաստ ու նշանակալից զրույց, որն ընթերցողի համար պարզ է դարձնում Հիսուսի կրած հիասթափության անտանելի խորությունն ու հոգում կուտակված անհատնում մաղձը: Ուսուցչի վերադարձի վերաբերյալ Մագթաղինեցու անձկալի հարցին ի պատասխան հարություն առած տղամարդը

¹¹ Նույն տեղում, էջ 131:

¹² Նույն տեղում, էջ 139:

պատասխանում է. «Այն, ինչը վերջացել է արդեն, ավարտվել է, իսկ ինձ համար անցյալն ավարտված է: Գետի հոսանքն այնքան ժամանակ կհոսի, որքան որ նոր անձրևաջրեր լցվեն նրա մեջ, ապա այն կչորանա: Ինձ համար կյանքն ավարտված է»¹³: Այս՝ առաջին հայացքից ոչ այնքան համոզիչ թվացող հայտարարությանը հաջորդող խոսքերը պատկերում են Հիսուս-մահկանացուի հոգեկան տվայտանքները. «Իմ հաղթանակն այն է, որ ես չեմ մահացել: Ես իմ առաքելությունից երկար ապրեցի և այլևս դրա մասին լսել չեմ ուզում: Դա իմ հաղթանակն է: Ես փրկվեցի իմ միջամտությունից ու մահվանից և շարունակում եմ մարդ մնալ: Ես դեռ երիտասարդ եմ, Մագթադինե՛, անգամ միջին տարիքի չեմ հասել: Ես ուրախ եմ, որ այս ամենն ավարտվել է: Դա պետք է այդպես էլ լիներ: Բայց հիմա ես ուրախ եմ, որ այդ ամենն ավարտվել է, և ավարտվել է նաև իմ միջամտությունը: Ուսուցիչն ու Փրկիչը մեռած են իմ ներսում. ես հիմա կարող եմ իմ գործով զբաղվել, ապրել իմ սեփական միայնակ կյանքով»¹⁴:

Ակնհայտ է, որ լուրերնայան Հիսուսն առանց դույզն-ինչ ափսոսանքի կտրում է անցյալին կապող թելերն ու հայտարարում. «Մահը փրկեց ինձ իմ սեփական փրկությունից... Իմ հանրային կյանքը, իմ սեփական ինքնակարևորման կյանքն ավարտված է»¹⁵: Սակայն, ինչպես ցանկացած մահկանացու, նա ևս ծանրությո՜ւն է անում անցյալի իր ապրած կյանքն ու վերագնահատում սեփական սխալները. «Իսկ իմ առաքելությունն իրականացնելիս ես էլ չափն անցա: Ես տվեցի ավելին, քան ստացա, իսկ դա նույնպես դժբախտություն է ու սնափառություն: Այնպես որ Պիղատոսն ու Բարձրադաս հոգևորականները փրկեցին ինձ իմ սեփական չափազանցված փրկությունից: Ապրելու մեջ ևս չափազանցություն մի՛ արա, Մագթադինե՛: Դա սոսկ մեկ այլ մահ է նշանակում»¹⁶: Գրողը գազաթնակետին է հասցնում վերակենդանացած Հիսուսի՝ մահից ազատված և սովորական հիապթափված մահկանացուի վերածված կերպարի կերտումը, երբ վերջինս Մագթադինեցուց դրամ է խնդրում, ու երբ, պայմանավորվածության համաձայն, երեք օր անց կրկին հանդիպում է նրան նույն վայրում և ի թիվս այլ կանանց տեսնում նաև սեփական մորը, կրկին մերժում է մոտենալ նրանց և այս անգամ ևս պարզապես դրամ է խնդրում: Իսկ Մարիամ

¹³ Նույն տեղում, էջ 136:

¹⁴ Նույն տեղում:

¹⁵ Նույն տեղում:

¹⁶ Նույն տեղում, էջ 137:

Մագթադինեցին հայտնվում է անբացատրելի տարակուսանքի մեջ, քանի որ «Հարություն առած այս տղամարդը նրա երազանքի մահն էր»¹⁷:

Իսկ Հիսուսն ինքը, անդրադառնալով իր իսկ անցյալին, մտորում է. «Ես ստիպե-ցի նրանց ապրել, այնպես որ նրանք էլ ստիպեցին ինձ մեռնել: Ստիպելու պարագայում միշտ էլ այդպես է: Զարհուրանքը սպանում է առաջընթացը: Հիմա ժամանակն է, որ ես միայնակ լինեմ»¹⁸: Բաղձալի միայնությունը լուրենայան հերոսին հաղորդում է թվացյալ երջանկության զգացում, ուստի նա ինքն իրեն ինչ-որ տեղ համոզում է. «Տարօրինակ է երևութական աշխարհը, միաժամանակ՝ կեղտոտ ու մաքուր: Եվ ես էլ եմ այդպիսին: Բայց ես առանձնանում եմ: Իսկ կյանքը տարբեր կերպ է առկայծում: Բնչու՞ էի ես ուզում, որ այն միանման առկայծեր: Քարոզը նման է ցեխի հետ խաղալուն, երբ շաղախում ես ցեխն ու փակում շատրվանները, այդպես է նաև սաղմոսը կամ երգը: Ես սխալվեցի: Ես հասկանում եմ, որ նրանք ինձ մահապատժի ենթարկեցին, որովհետև քարոզում էի: Բայց նրանք չկարողացան ինձ վերջնականապես մահապատժի ենթարկել, քանի որ հիմա ես հարություն եմ առել իմ սեփական միայնության մեջ և ժառանգել եմ աշխարհը, քանի որ հավակնություն չունեմ դրա հանդեպ: Եվ ես միայնակ կլինեմ կյանքի բոլոր ալեկոծությունների մեջ. նախ և առաջ ես ընդմիշտ միայնակ կլինեմ»¹⁹:

Թվում է՝ հեղինակը գտել է իր գրական հերոսին հոգեհարազատ հանգուցալուծումը, սակայն նա հմտորեն շեղում է պատումի ընթացքը, և պատմվածքի երկրորդ մասում հարություն առած տղամարդը բազում դեգերումներից հետո հայտնվում է Եգիպտոսում ու հանգրվան գտնում Իսիդայի տաճարի քրմուհու մոտ: Եվ ահա ժայռերի վրա ծվարած հեթանոսական տաճարը Հիսուսի համար վերածվում է փրկության - խարիսխի. նա իր իսկ ներսում զգում է նոր մարդու ծնունդը. «Ապա իր ներսի լիակատար մթության մեջ նա կամաց-կամաց զգաց ինչ-որ շարժում: Արևածագ, մի նոր արև: Մի նոր արև էր ծագում նրա ներսում՝ նրա կատարյալ մթությամբ պատված ներաշխարհում: Նա շունչը պահած, սարսափով լի, հույսից դողահար սպասում էր... Հիմա ես ես չեմ. ես ինչ-որ նոր բան եմ»²⁰: Իսկ, ինչպես հայտնի է, նոր կյանքի արշալույսը ծայր է առնում սիրուց, և լուրենայան Հիսուսը գտնում է ճշմարիտ սերը: Սակայն եթե նրան պատած հոգեկան խռովքն ունենար այսքան պարզունակ

¹⁷ Նույն տեղում, էջ 138:

¹⁸ Նույն տեղում էջ 142:

¹⁹ Նույն տեղում, էջ 144:

²⁰ Նույն տեղում, էջ 168:

հանգուցալուծում, դժվար թե նման դյուրին ավարտն ընթերցողին պարզներ անմեկնելի հերապույր, ուստի գրողը գտնում է ուրույն մոտեցում և համոզիչ ավարտ. Հիսուսը հետադարձ հայացք է նետում անցած ուղուն, մեկ անգամ ևս վերագնահատում իր նախկին կյանքն ու գտնում դավաճանված լինելու բուն պատճառը. «Ես նրանց բոլորին խնդրել եմ ծառայել ինձ իրենց մահացած սիրով: Ու վերջում նրանց առաջարկել եմ իմ սեփական մահացած սերը: Ահա մարմինս՝ վերցրե՛ք և ճաշակե՛ք... իմ դիակը»²¹: Եվ միայնության մեջ ամոթահար Հիսուսը մտորում է. «Ի վերջո ես ցանկանում էի, որ նրանք սիրեն մահացած մարմնով: Եթե ես Հուդային համբուրեի կենդանի սիրով, նա ինձ երբեք մահվամբ չէր համբուրի: Գուցե նա ինձ իմ մարմնի մեջ էր սիրում, իսկ ես ուզում էի, որ նա ինձ սիրեր առանց մարմնի, դիակի սիրով»²²: Այսինքն՝ ըստ լուրենսյան կենսափիլիսոփայության՝ Հիսուսը մերժվել ու խաչ է բարձրացել, քանի որ պարտադրել է համամարդկային սերը, որը չի կարող երբևէ գոյություն ունենալ. ըստ նրա՝ կա միայն մեկ իրական սեր՝ տղամարդու և կնոջ, որը և պայմանավորում է կյանքի իմաստը և չի ճանաչում ընդունված որևէ սահմանափակում, անգամ կրոնական: Բայց, ինչպես ամեն մի ավետարեր երևույթ, այն իբրև ուղեկից ունի չարիքը, որը հավերժաբար սնուցվում է մարդկության՝ իր համար ստեղծած գաղափարական շղթաներից. հարություն առած տղամարդու և Իսիդայի տաճարի գեղեցկուհի քրմուհու սիրավեպը, որն անգամ ընձյուղվում է սպասվող մանկան թովիչ հեռանկարով, խաթարվում է նույն քրմուհու մոր միջամտությամբ, որը փորձում է սպանել Հիսուսին, քանի որ նրա մեջ տեսնում է իր կրոնական թշնամուն: Ուստի Հիսուսը, որին, ի դեպ, երիտասարդ քրմուհին համարում էր հարություն առած Օսիրիսը և գուցե սիրում էր հենց այդ պատճառով, կրկին բռնում է այս անգամ արդեն հարկադրված փախուստի ճամփան. նա հեռանում է՝ փրկելով սեփական կյանքը, ու պարուրված է լուսավոր հույսերով: Նախկին հիասթափված տղամարդը վերածվել էր ապրելու տենչով համակված լավատես անհատի, որն այլևս չի մեկուսանում աշխարհից, այլ թրթրո՞վ սպասում է վաղվա օրվան՝ փոքրիկ մանկանը, որը և է ճշմարիտ Հարությունը. «Ես ցանկեմ եմ իմ կյանքի ու հարության սերմը և իմ հետքն եմ թողել այս կնոջ վրա՝ ընտրելով նրան, ու մարմնիս մեջ ես տանում եմ նրա օծանելիքի բույրը, որ նման է վարդերի էությանը: Նա սիրելի է ինձ իմ կյանքի կես ճանապարհին: Բայց ոսկին ու սողացող օձը քուն մտնելու համար նորից գալարվեցին իմ ծառի

²¹ Նույն տեղում, էջ 166:

²² Նույն տեղում:

արմատների մոտ»²³: Ուշագրավ է, որ պատմվածքի ավարտին հերոսին այցելած մտքերը թեպետ մի փոքր մաղձոտ են, բայց լի են հաստատակամությամբ. Հիսուսը հեռանում է՝ արտաբերելով հեղինակի պատգամը. «Ուրեմն թող նավակը տանի ինձ հեռու: Վաղը մեկ այլ օր է»²⁴:

Հ. Ա. Շարուրյան

**Հոգու զարթոնքը Դեյվիդ Լոուրենսի
«Մարդը, որ մահացել էր» պատմվածքում
Ամփոփում**

Հոգվածը նվիրված է անգլիացի նշանավոր գրող Դեյվիդ Հերբերտ Լոուրենսի «Մարդը, որ մահացել էր» պատմվածքում հոգու զարթոնքի խնդրի ուսումնասիրությանը: Այն բացահայտում է լոուրենսյան յուրահատուկ կրոնափիլիսոփայական հա-յացքները, որոնք մարմնավորված են պատմվածքի գլխավոր հերոսի՝ հարություն առած Հիսուսի կերպարում: Ըստ այդ մոտեցման՝ Հիսուսը բնավ էլ հարություն չի առել, այլ նրան պարզապես խաչից իջեցրել են ժամանակից շուտ, և նա ուշքի գալով շարունակել է ապրել: Սակայն պատմվածքն ուշագրավ է նաև Հիսուսի հոգևոր տանջանքների պատկերմամբ, ինչպես նաև վերջինիս՝ նոր կյանք սկսելու հստակ մտադրության դրսևորմով. նախկին կյանքից հիապոփված Հիսուսը սիրահարվում է եգիպտական տաճարի քրմուհուն ու որոշում որպես հասարակ մահկանացու բացել իր կյանքի նոր էջը:

А. А. Шарурия

**Пробуждение души в рассказе Дэйвида Лоуренса
«Человек, который умер»
Резюме**

Статья посвящена анализу проблемы пробуждения души в рассказе знаменитого английского писателя Дейвида Гербердта Лоуренса «Человек, который умер». В нем раскрываются своеобразные религиозно-философские взгляды Лоуренса, воплощенные в образе главного героя рассказа – воскресшего Иисуса. Согласно подобному подходу, Иисус вовсе не воскресал, а его просто раньше времени сняли с креста, и, придя в себя, он продолжал жить. Но рассказ вызывает интерес и с точки зрения описания душевных

²³ **Lawrence D.H.**, “The Man Who Died”, “Love Among the Haystacks and other Stories”, Penguin books, 1985, London, p 173

²⁴ Նույն տեղում:

страданий Иисуса, а также проявления его четкого намерения начать новую жизнь: разочарованный в прошлой жизни, Иисус влюбляется в жрицу египетского храма и решается как простой смертный открыть новую страницу в своей жизни.

H. A. Sharuryan

The Revival of Soul in David Herbert Lawrence's Story

"The Man Who Died"

Summary

The article is devoted to the study of the issue of soul revival in the story "The Man Who Died" by the famous English writer David Herbert Lawrence. It reveals Lawrence's peculiar religious philosophical ideology which is embodied in the main character of the story, i.e. resurrected Jesus. According to this approach Jesus is not resurrected as he was taken down from the cross before he managed to die and by coming to his senses he continued to live. But the story is notable also due to the depiction of Jesus's spiritual tortures, as well as, for his clear intention to start a new life: Jesus, who is disappointed from his previous life falls in love with the priestess of an Egyptian temple and decides to open the new page of his life as a simple mortal.